

nevetségesnek tűnő, de igen eredményes tevékenysége. A két ország elvakult politikai és katonai vezetőit egészen primitív eszközökkel is ki lehetett játszani egymással szemben.

A háború menetében beállt fordulatot követő felemás magyar politika összegzése során a szerző bebizonyítja, hogy az állami vezetés meglévő, de erőtlen kiválási kísérletei a katonai vezetés zömének ellenállásával találták magukat szemben. Az ország megszállását előkészítő német politikai és katonai lépések, tervek leírása, elemzése tovább erősíti a már az előzőekben is igazolt tény, hogy Hitler sohasem tekintette a magyar vezetést egyenrangú partnernek. Ezeknek az oldalaknak legértékesebb részei a német hadművelési tervek változásairól, a magyar helyzetről, a várható magatartásról szóló részek. A szerző ezek felidézésével bemutatja, hogy — a helyenkénti túlzások ellenére — német politikai és katonai

vezetés mennyire jól és milyen alaposan ismerte a magyar helyzetet, az egyes politikai irányzatok erőviszonyait, a hadsereg belső ügyeit. A német helyzetértékelés, a várható magyar reakálás meghatározása sokkal pontosabbnak bizonyult, mint a honvéd vezérkar háború előtti és alatti elemzése. A „Margarethe”-terv változatai, a román és szlovák csapatok megszállásból való kihagyása arra utal, hogy Hitler és tanácsadói felismerték: az esetleges ellenállás kiváltója a két ország katonáinak magyar területen való megjelenése lehetne.

Végül csak sajnálhatjuk, hogy a szerző 1944. március 19-vel zárja könyvét, bízunk benne, hogy a folytatás is csakhamar a könyvesboltokba kerül.

Füzi Imre

A. SAJTI ENIKŐ

DÉLVIDÉK, 1941—1944 A magyar kormányok délszláv politikája

(Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987. 306 o.)

A telekommunikáció joggal léptette ki a történész céh kereteiből akkor is Sajti Enikő könyvét, ha pl. a rádió és a hetenként megjelenő periodika érdeklődése a lassan már szokást alakítóakat ismételte: nem csak tegnapig-máig, de ma is ható politikumra kívánt bukkanni. E „műfaj” jogosultságát nem kívánjuk természetesen kérdőjelezni. Úgy véljük azonban, hogy az említett megnyilvánulások nem helyettesíthetik, nem pótolhatják a „céh-kritikát” — hiszen az elhangzottak dadogva fogalmazták meg azt is, hogy a szerző imponáló kutatásokat követően készítette el munkáját, szinte semmit sem hagyott figyelmen kívül, amihez idehaza és a határt déli irányban átlépve hozzájuthatott.

Ma már — sajnos — egyre ritkább az olyan monográfia, amit Sajti Enikő készített. (Az okok esszét kívánának, talán egy pénzügyi szaklapban.) Öt-hat év kutatómunkával, koraszülést kizáró megírással, jó elemzőkészséggel.

Úgy véljük azonban, hogy a munka több olyan hiányosságról is árulkodik, amelyek a szélesebb közönség számára elhangzottak során nem kaptak, nem kaphattak említést.

A szerző még kísérletet sem tett arra, hogy azt a deus ex machinaként megjelenő cselekvéssort enyhítse, amikor pl. a Délvidéken felálló és működő magyar katonai közigazgatásról szól. Még vázlatot sem készített arról, hogy 1941 áprilist megelőzően a magyar katonai vezetés három alkalommal is „vizsgázott e

tárgyból” — a Felvidéken elégtelenre, Kárpát-alján és Észak-Erdélyben — kis jóindulattal — mondjuk elégségesre. A következmény pedig: az olvasó nem kap választ arra, hogy az 1941-es katonai közigazgatás a korábbiaktól szervezetében is eltért. Ahol pedig erre némi utalással találkozunk, az frázisként is lapos, semmitmondó. Érdekes lett volna ebben a keretben a különbség hangsúlyozására alkalmas összevetés: mennyiben tértek el a német nemzetiséggel kapcsolatos magatartásról intézkedő parancsok 1940-ben és 1941-ben. A visszatolt területeken élő magyarság inkább csoportjainak, mint rétegeinek „felhasználásáról” írottak is többet mondtak volna, ha a szerző a Felvidéken és az Észak-Erdélyben e szempontokból történetekre utalt volna. Az viszont már nem csupán az in medias res következménye, hogy a munka még kísérletet sem tett az 1941-es katonai közigazgatásnak adott parancsok keletkezésének kormányzattörténeti felderítésére. Részben ehhez is köthető, hogy nem csak kormányzat-, igazgatás-, de politikatörténetileg sincs mondanivalója a katonai közigazgatás megszüntetéséről.

A recenziens nem lektori jelentést készít, ám mégis közelítenie kell ehhez, amikor a szerző közigazgatási, jogi és hadtörténeti bizonytalankodásait olvassa.

Sajti Enikő olyan politikai tartalmat talál „a szükségszerű katonai igazgatásban”, amit az távolról sem tartalmazott. Werth pedig a rögtönbíráskodást csak úgy rendelhette el,

hogy azt kiterjesztette a visszafoglalt területekre. Tévedés az is, hogy a katonai közigazgatás „...második szakasza együtt járt a megszálló csapatok közigazgatási feladatainak hátterébe szorításával...” — bár lehetséges, hogy a fogalmazás pontatlan, mert a szerző nem tesz különbséget a katonai közigazgatás és a csapatok jelenlétéből következők között. Úgy tűnik, a szerző nem tudott mit kezdeni a katonai közigazgatás polgári asszisztenciájával sem. A kérdést még a szabályzati és jogszabályanyag szintjén sem ismeri. Nem tudott közel kerülni az internálás intézményének jogi szabályozásához sem. Tévesen jelöli meg azt a törvényhelyet is, amely alapján a vezérkar főnökének bírósága ítélkezett: nem egy 1936-os törvényről, hanem az 1930:3. tc. 59. §-ról van szó. Kár az is, hogy a vezérkar főnöke bíróságának csak a Délvidékhez kapcsolódó tevékenységét vizsgálja: akár a Kovács Imre, Bálint György, Cserépfalvi Imre ellen indított eljárás figyelembe vétele is árnyaltabbá tehetné volna állításait. Végül: Szombathelyit legfeljebb gondatlanságért lehet a szökések miatt elmarasztalni.

Talán még nehezebben mozog a szerző, amikor hadtörténeti kérdésekhez nyúl. Nem is az elírásokról ejtünk szót — Grassy egy helyen vezérezredes, Glaise von Horstenau pedig „zágrábi német tábornok”. Zavaróbb viszont, hogy nem oldja fel pl. a katonai kémelhárítás szervezeti, ennek vezérkari és hadsereg-, hadtest-leágazásait, semmit sem tud a karhatalmi alkalmazás két háború közötti történetéről.

Mindez persze némileg érthető és kissé magyarázható: a szerző nem igazgatás- vagy hadtörténész, különösen pedig mindkettő nem. Így munkája ott válik inkább értékesé, amikor kül- és belpolitikai eseménysorokat ismeret, eleméz. Az előbbieken azonban olykor még itt is kísértenek: nem ártott volna pl. arra utalni, milyen koncepciókat dolgozott ki a katonai vezetés a nemzeti kérdéssről a haderőn belül. Glaise von Horstenaut és Kasche zágrábi német követet pedig Horvátország „tényleges irányítóinak” megtenni igencsak egyszerűsítésként hat, akkor is, ha a szerző a Bonnból őrzött német—horvát relációjú iratanyagot — ez nyilván nem rajta múlt — nem láthatta.

A recenzens néhol ott is vitatkozni kénytelen, ahol a szerző biztos talajon mozog. Így

nem tartja teljesnek — különösen kormányzat-történetileg nem —, amikor a szerző a magyar alakulatok Balkánra küldésének német igényéről és ehhez kapcsolódóan a magyar katonai és politikai vezetés olyan kötelhűzéséről tudósít, ahol a lényegyet tekintve a kormányzó befolyásoló vált a szemben állók céljává. Bár dossy miniszterelnök menesztésének okai nem kapnak teljes lajstromozást, „...az ország katasztrofális külpolitikai mérlegét” pedig konkrétabb lehetett volna tenni. Hiányolunk egy kontinuitásban, illetve diszkontinuitásban is tetten érhető megközelítést az egymást váltó kormányok nemzetiségi politikájáról: mit vett át és mit nem Kállay Teleki, a miniszterelnök és tudós elméleti és gyakorlati hagyatékából. Végül: ellentmondás van a „hideg napok” motívuma körül, amelyet tovább bonyolít az is, hogy a szerző megállapítja: „...a partizánvadász razziának a kormány elsősorban külpolitikai szerepet szánt. Azt próbálta ezzel is a németek tudomására hozni, hogy a magyar hadsereg nem a keleti hadszíntéren, hanem az országban, főként annak déli határain van szükség...” Úgy vélem, tévedéshalmazról van szó, mert a keleti fronton alakult és alakítandó magyar jelenlét kérdéseit inkább a román vonatkozások árnyékolták be. Nem is említve, hogy szerepet játszott ebben az állandóan változó politikai tartalom — így taktikaivá is tehető — stratégiai cél: a magyar haderőt át kell menteni a későbbi időkre. A kérdés román vetületű beárnyékoltsága egyébként a Bánát tekintetében sem kapta meg a kellő hangsúlyokat.

Sajti Enikő munkája olykor kazuisztikába fullad. Túlrészletez, egyes helyeken iratismeretessé válik. Ez részben visszavezethető közigazgatási, közigazgatásjogi felkészületlenségére: a határok a politikai és az igazgatási aktusok között néhol elmosódtak.

Elkerülve a félreértést: hibalaajstromunk, polémiánk a monográfia eredményeit nem kívánja kétségbevonni. Még akkor sem, ha ezek kissé hagyományos interpretációban kerültek az olvasó elé.

Az információniagara hasznosabb, mint a spekulatív történetírás. Ám végső összegzésben nem csak emiatt üdvözljük Sajti Enikő könyvét.

Vargyai Gyula